

ACC. N:R M. 14077: 1-33.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland Upptecknat av: Johan Brink,
Härad: Limmerbo Adress: Ålnahult
Socken: Pjätteryd Berättat av: f.d. bokreparatör.
F. Brink, Ålnahult
Uppteckningsår: 1956 Född år 1871 i Pjätteryd

Skattteknik. s. 1-33.

LuF 104

ACC. N:R M. 14077:1.

Slakt.

Det grymma djureplågeri som förövalats av människorna tiderna igenom kan knappast beskrivas eller tänkas. Först på senare tiden har någon liten förbättring gjort sig gällande.

Dock utsättes slaktdjuren ännu mycket onödigt lidande vid avlivning. Djuren förstår mycket bättre än vi anar de faror som de blir utsatta för. Man behö-
ber inte vara med så väsentligt många gånger vid slaktning för att förstå det om man vill.
Under 1800-talet som jag genom berättelser av far (född 1825) och senare genom egen erfarenhet

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Bup 104

1.

ACC. N:R M. 14077:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

N.

är det bedröfligt att tänka tillbaka hur det gått till.

På den tiden skulle all slakt ske i stugan (stort rum) köket eller i drängstugan som alltid fanns på större gårdar. Min far låg benbruten (vänstra lårbenet krossat av en sten) i Emtearyds drängstuga. Emtearyds gård ligger i Högsmåryds socken. Under den tid han låg där förekom både större och mindre slakt i drängstugan. Till exempel.

All slakt på landsbygden skulle göras på ottan och påbörjas senast klockan 3. En stor "böl" (fört kastrad tjur) slaktades. Rättaren på gården skulle kunna slakta. Förbesidelserna för slakter var

att skärpa knivarna. Dessa var
hemmasmidda. En stark tön eller
repa skulle finnas. Ett par kroppar
kalm lösta och utbridda på golvet.
Bölen med fribundna ögon leddes
in i drängstugan. Större djur går inte
in var som helst godsvilligt. Ett be-
vis att de anas fara.

Slaktaren som var mycket skick-
lig i att lägga snaror på rätt
sätt, lade om alla fyra benen så
att snarorna kunde dragas åt och
benen drogs samman. Samtidigt
en knuff och djuret låg på golvet,
på sidan. Snarorna drogs hastigt
åt så att benen kom intill var-
andra. En fört insatt stång (trå)
sattes genom snarorna med ena

ändan mot golvet och andra ändan tvärs över djuret. På det sättet var det omöjligt för djuret att få fötterna under sig och kunna resa sig. En man fick hålla i djurets huvud. Med en hand i ena hornet och med den andra om djurets underkäke. Votkreatur kunna ej bitas de ha ju ej några fram tänder i överkäken. I de flesta fall ^{om det} en kvinna som skulle ta blodet, och försedd med två bunkar och en balja eller kittel. I detta fall då djuret låg på golvet fick det ej va höga kanter på det

kärl som blodet skulle tagas i.
 2) Den minsta bedörning tog slekta-
 ren kniven, rispade upp huden, som
 på halsen är mycket tjock (fem-åttio?)
 rispade upp 30-40 cm nästan till
 bröstbenet. Flådde med kniven
 av huden båda sidor (fem-tio cm bred)
 Så en kistning genom delar som ligger
 framför luftstrupen. Nu försökte
 djuret om snarorna höll, och ett
 så kraftigt djur som en bål fick
 det on. kraftiga snaror. Snarorna
 hade lagts om lättklörarna för att
 de ej skulle glida. Det kunde

hånda att snarorna gick sönder.
Flaktaren försökte förtakt möjligt
få en hand om luft och matstrupen
vilket på ett stort djur inte var
någon lätt sak. bland sprända snaror
och muskler. Så med kniven bakom
båda struparna ett kraftigt tvär-
snitt över pulsåderna och blodet
kom. Då pulsåderna avskars sprutade
blodet i en stark ström, så att ett
tämigen starkt väsende ljud hördes
för varje slag hjärtat slog. Rätt
snart var blodpumpningen över
och för sista gången provade djuret

7.

ACC. N:R M. 14077:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

snarorna och repen av alla krafter.
och så var det grymma lidandet
slut för det djuret.

Så fhr djuret andats slut eller
hållet något förr, knöt slaktaren
med ett snöre om matstrupen, detta
för att djurets mage ej skulle "skjuta
upp". Detta förekom blott hos idiss-
lande djur. Det som ett levande eller
dött djur "shit upp" kallades för,
gär, gäret, gäät, dräp eller dräpet.
även dröpet eller dröppre. Olika talesätt.
Det var om tuggningen. Fastän att djuret
som slaktades svalt ett helt dygn

Kunde rätt mycket komma upp
då man tryg av huden och om
matstrupen ej var om bunden.

"Gäret" luktar knappast någonting,
har under gäret endast ringa föränd-
ring. På någon gärd kunde man
släpa in en dröj (sådan som man
körde ved eller strökar på) in i
köket, stugan eller drängstugan, lägga
några bräder på. Lade djuret intill
dröjen, lägga snaror om djurets ben
och därefter knuffa kull djuret på
på dröjen. Sedan slakta som föret
omtalat.

Skil mader. Or endast att man g' lög
pi knå på golvet och bättre kunde ta
emot blodet.

Det förekom ännu att slaktaren med
en yxa högg djuret bakom öronen.
Då stod djuret upprätt. Men sållan
tog ett sådant hugg härnäst och det
var noga med att hugga rätt, och
det kunde va svårt, då djuret stod
med förbundna ögon och gjorde en
vridning eller knuck med huvudet.
Det fanns en stor och skarp yxa
med lång egg. F. k. slaktaryxa fanns
g' på den tiden. Det förekom rätt

ofta att slaktaren högg sig själv och andra när han hade ryxa med smal egg. Med det sista förfäringssättet var det ej så roga med snarorna för tog huggu som de skulle, följde djuret och kunde ej resa sig eller sparka så mycket. Blodtappningen var som förr nämnt eller också skar man bort en bit av den lösa huden nära bröstbenet, stak kniven in på tvären och skar av pulsåden. Snarorna behövdes endast om frambenen. På en stor ox eller tjur fodrades all mycket kraftigt hugg på rätt ställe

11.
ACC. N:R M. 14077: 11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

för att fälla de tre masken och de
gick ej att lugga två gånger för djuret
stod ej stilla. Från lugget i nacket
blödde de ej mycket.

I mitten på 1800 talet började någon
att bedriva djuren. (store slekt djur)

Tjurar, oxar och kor med slag av
yxhammare. Det fanns ej annat än
vedyxor att tillgå. Tjurar eller oxar
fick gärna bindas säkert i näst fast
föremål emär dessa ofta ej slupade
för ett sådant slag med stor och
bred yxhammare som de fanns på
de gamla vedyxorna. Jag vet att

12.

ACC. N:R M. 14077:12.

på ett ställe skeften gick av på två
axor och en tredje axa fick skaffas
för att fälla oxen till marken, det
var på 80-talet.

Om det misslyckades med att slå
mer djuret, började djuret att vrisnas
och det gick inte med den metoden
att rispa upp halsen, det tog för lång
tid. I stället stackes djuret direkt i
bringan. Blodupptagningen blev
ej så fullständig som vid det gamla
sättet. Man var ju yttre rädd om
blodet på den tiden. Djurens lidande
aktades mindre än ett par matskedar
blod. Det fanns några som använde

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12.

slägga i stället för yxhammare.

Slaktmask hade herappari nägon
sitt på 1800-talet på landsbygden.

När de börjades att användas slaktmasker
(kummasmidda av bysmiden, sitt på
träskapt) var det alltså beklagligt att
djuret dog för fort och lämnade ej nog
med blod. I slutet på 1800 började det
finnas slaktmasker i handeln men
på landsbygden varken fisk eller
villu man använda dylika.

På senare som 1925 yttrade en gammal
gumma till mig: "Han skall de
inte slakta när gris hos oss,
grisen dör ju rent för fort."

(Flaktaren använde slektmask.) Går
 svarade att det borde ni väl tycka
 vara bra att djuret plägas så lite som
 möjligt då vi själv uppföda det.
 Humman svarade: "Gud har givit oss dem
 för att vi ska ha nöta av dem".

Sedan var det inte så många med att
 de plägs. Men var inte ensamma om
 den åsikten. På landsbygden hängdes
 ej djuret upp utan fick ligga medan
 inälvorna togs ut, man öste alltid
 upp med en sked, det blod som
 stannat i bröstet.

Vid slekt av grisar och kelvar var

det alltid en oblyggligt djurplågeri.
 För him hade man alltid en s.k. bred
 (trynträ) en grovt starkt snöre på en
 40 cm lång stark kapp. Snöret var
 hopbunden i ring och lades om svinets
 såväl över som under käke. Kappen in
 i öglan och så bred man åt, på så
 sätt kunde svinet ej öppna munnen,
 och kunde ej sluka något närmare.
 Den dumma seden att slakta så
 tidigt på ottan, fick ej vara senare
 än kl. 4. helst tidigare vållade
 oftast mycket besvär. Mörka rustlign

16,

ACC. N:R M. 14077:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

16.

nätter före jul, och man ej hade ej
något lyse. En gammal trälykta som
ej kunde brinna i blästen var ej mycket
att lysa sig med. Det bästa lyset var
tjårved fast bundet på en klypp, den bläste
ej ut men utsöcklade en stark rök.
Med tjårbloss eller spingade stickor av
fur gav man sig or att hämta offret,
kanske svinotian låg en 70 m bort från
boings huset.

Få gav man sig in en kanske sande
och blöt stia, försökte få fått på ett
öra eller bakben på grisen. Få hade
slaktaren "orelen" och lade den om

trycket på grisen, vred åt hårt. Djuret kunde då ej skrika högt, då ej munnen gick att öppna. Det kunde hända att djuren gick till anfall. Om man anade det hade man med sig en tom korg att hålla framför sig, medan någon annan fick tag om ett bakben. Grisar upp till 100 kg går det bra att ta i båda bakbenen och lyfta upp, då går de på frambenen, fastän motsvilligt. Större svin kan man ej hålla i bakbenen då de är kraftigare att sparka. Var det särskilt stora svin lade man

ett djup bekorn och en man i varje rep-
ände att draga. På framkommen till
platsen köket, stugan eller drängstugan.
Många gånger för att komma in skulle
de upp för en isig och kall trappa av
sten. Sjunt kunde slockna, det var
oftast pojkar eller flickor eller pigor
som skötte lyset. Vid det stöj och väsen
innan de kom. Väl inkomna skulle
djuret lyftas upp och läggas på slakt-
tarlan. Denna kunde vara så delig ibland
att benen brast och allt brakade sönder.
Ett fall vet jag det hände så, och de fick
ta ett par stolar (pallar) och lägga

ett sofflock på dem och lägga grisen
 på detta. Ingen stick en gris på golvet eller
 marken på den tiden. Den som skulle
 hålla lade sig tvärsöver grisen, fattade
 med höger hand om grisons vänstra
 framföt och med den andra handen om
 om den högra framfoten. Bakbenen går
 det ej att hålla på ett större svin och
 behövs ej heller. Så togs stickkniven som
 var en hemmasmidd vantig täljkniv.
 Bladet 12-18 cm långt 2-3 cm bred
 några gånger med egg på båda sidor
 ett stycke. Den avgjorde banan och
 turen blev det lyckades.

Hjärtsticket var man rädd för då dog
grisen ögonblickligen.

Bogsticket fick man inte heller göra,
då gick kniven mellan revbenen
och under bogen, då kom knappast
något blod och djuret levde länge.

Jag var ett fall 1876 då grisen levde
jämt en timme från det den stackes
till livet flytt. För att få grisen att

"ta i" sparke slog man med handen
eller med ett vedträ på grisens nos
(tryck) (Djuret skulle sparke för att
blodet skulle rinna bättre.)

Trycket är nämligen mycket

Känsligt och de är mycket rädda om
då. Man kunde även byta soansur
som de även är känsliga om.

"Vilket djurplågeri" Man undvek om
möjligt att slakta bonddjur då de var
brunstiga. De hade svårare att dö och
höll blodet på sig då.

När grisen var pinad till döds var
då att se efter om vattnet ~~hållt~~ "lekte"
man fick ej säga kokade eller kokte
då skällade de ej så bra (En gammal bror)
De skulle gärna bjudas en sticksup
när grisen var död, ~~och~~ De lär ha
hållt att grisen ramlat av tarlan

Du var mycket nog med att inget blod
spilldes. Spilldes något upptogs detta med
en sked. Innan skällningen började skulle
stickhålet sys igen med nål och tråd.

Du kunde vara rätt svårt på äldre tider.
När du sedan rakade kunde tråden skäras
av och då fick du sys på nytt. Inom
en droppe blod fick spillas.

Då började skällningen. Då snart vattnet
lekte riktigt var du att med träskopor
isa vattnet på grisen där han låg på
tarlan. När borsten började lossna
plockades du bort samtidigt det östas
kokhett vattnet. Vattnet flöt på
golvet och snart behövdes du bra

tröskor för att ej bli våt om fötterna.
 Hade man en smal bänk utan kantar
 och ej någon lutning åt mitten kunde
 ju att vattnet dröpte på golvet. I bland
 lades något under de båda benen i
 ena ändan på tarlaren och en bälja vid
 den andra ändan för en del av vattnet.
 Fötter, öron och krusel blev ej skäddat
 förän de var avskurna.
 När grisen var färdig skäddad och rakad
 var det nästan full dager vid fulltiden
 då hade det kallat på hela ottan.
 Grisen skulle alltid skäras upp vid
 dagsljus.

Jag har säkerligen mitt frista minne
här i livet just vid ett soinsläkt.

Jag insöpt i ett tårn och mor sittande
i kökspisen (öppen spis) med mig i sin
knä. Jag kan ännu i dag, är 85 år
höra gräns lätet och jammur.

Man tog alltid ut ur gräsen där den
låg och kom det något blod togs det
upp med som förut sagts med sked.

Det soins bärdes alltid efter
istrets vikt.

~~De~~ På topar och barkstuge sittares
grisar varierade det mellan 5 till
20 skålpund (1 kg = 2 skålpund 35 ort)

I Lönshuset slaktades på 80-talet en
sugga som hade $3\frac{1}{2}$ pund ister =
ungefär 30 kg. Nog den största som
slaktats i socknen under den tid jag
vit.

Mycket togs tje bara på en gris utom själva
ändtarmen, grisehammen (livmodern)
själva luftstrupen och klövarna.
Köttlar och slamsor smältes tje sko-
smörja. Tryne, öron och svans koktes tje
sylta. Bukbältan tje rullsylta.

Eller en slanse i kvarnerna slaktades
en gris $1\frac{1}{2}$ år gammal som vägde
330 kg. Två gånger förut skulle den
ha slaktats och alltså var färdigt

men när hanse gick ut och såg sin
sackra gris blev slaktet uppskjutet och
slaktaren fick återvända hem med
oföräddad ärende.

Hästar slaktades här mycket sällan,
de flesta hästar köides till de stupade
magra och dåliga. Var det någon som
skulle slaktas skulle någon rackare
göra det. Håsten ledades ut på en av-
sides plats och rackaren stack en
kniv i bringan på hästen så fick
han stå där till han föll och dog.

Det var en skam att ens hjälpa till

att ta av huden på en häst.
Inte blod togs till vara, och ingen
ät hästkött om han vilde det.

Jag minnring jämte en släktman
skulle köra vår sju par oxar till
Hornsborg för bete. Vi blev av herra
Blessing bjudna på mat. Blessing
sade då till släktan. "Vill Håkan
smaka på renkött? jag har köpt en
stek från Lappland. Jo pirar sig å
då gröt sa Håkan.

Blessing fann på det om renkött
för att Håkan skulle äta hästkött
han hade inte ätit det annars.

28.

ACC. N:R M. 14077:28.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

28.

Det gick lät att få beta karkare
för hela tiden här bara de hjälpte
till med att ta av huden av en
häst. Karkare var under 1800-talet
ett skällsord men frunt har det
funnits både läns och karkads-
karkare. De hade varit djurslakt-
tare i smått, karkat hästar
gjucas och ~~här~~ grisar.

Kalvar, får och getter slaktades
efter den gamla metoden genom
att rista upp kalven ta fram
luftstrupen och matstrupen

29.

ACC. N:R. M. 14077:29.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

29.

och sedan avskars ödrona. Det bruket höll sig ända till mitt slutet av 1800 talet. Blodet var man rädd om.

Sedan började man att sticka genom kalsen bakom luftstrupen och matstrupen. Allt utan minsta bedövning. Får och getter dör fort men spåda kalvar var ett sorgligt kapitel. Jag har sett en gång en samstickad kalv i masken, den dog tändligen fort, men de skulle nog ha väl reda på var sticket skulle vara. Samme man blåste även

upps kalsen. så fort kalsen var död.
 Det gick till på det sättet att han
 tog fram ett gammalt rökepipsskaft
 stack det in i huden och födde det
 in några ~~centimeter~~ centimeter och bläste
 av alla kräftor och huden började
 svälla likt en boll. Så flera här
 att blåsa i. Hålen gjordes där huden
 i alla fall skulle ristas upp, annars
 hade huden minskat i värde.
 Det gick lättare att taga av huden
 på en uppsbläst kalv, men det var
 i många år förbjudet att sälja

31.

ACC. N:R M. 14077:31.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

31.

Köttet efter en sådan kalv.
Det kette uppebliset kalv-kött.
Det användes ju ej några pump
utan det blästes med munnen.
På kalvar behövdes ej bindas om
matstrupen men väl på får och
getter.

Om spädkalv som slaktades
gavs gärna en eller halv kanna
söt mjölk femton i 30 minuter
före han togs. Detta för löpet
skull. Löpe var ju nödvändigt
vid tillagning av ost. (Ysta)

Vår kalsens mage var uttagen
trömdes innehållt på en ren hand-
duk. gjordes väl rent i vatten, men
ej skällades. Magskinnet gjordes väl
rent i kallt vatten och vändes. Inne-
hållet lades åter in och det hängdes upp
till torkning. Någon kunde blanda in
kummin i löpet för att det skulle
hålla sig bättre. Det hade fått för att
burna. Inga inelvor av kals togs utom
lever, njurar, hjärta och lungor. Av
huvud, fötter och lungor kokades till
lungmos med korngrön i det var
mycket gröt med bröd till.

33.

ACC. Nr M. 14077:33.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

33.

Lungans kan även lagas efter
får eller get, men är bättre efter keso.
Gäss förekom här mycket sällan
och höns och ankor har man väl
alltid kuggat huvudet av. Likaså
kaniner.